

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КОТЕНКО НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 005.915:338.46:502:332.142.6(043.3)

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ
У СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування та охорони
навколишнього середовища

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Скляр Ірина Дмитрівна,
Сумський державний університет,
доцент кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Галушкіна Тетяна Павлівна,
Інститут проблем ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України,
зав. сектором прикладних проблем
екологізації економіки регіону;

кандидат економічних наук, доцент
Павленко Олена Олексіївна,
Сумський державний університет,
доцент кафедри управління.

Захист відбудеться 30 березня 2012 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, ауд. М-209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 29 лютого 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Таранюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні екологічні проблеми через майже втрачений потенціал природного середовища до самовідновлення мають властивості накопичуватися та призводити до ще більших втрат та руйнацій.

Відсутність ефективних механізмів фінансування екологічних програм і заходів унеможлиблює досягнення цілей розвитку тисячоліття, визначених ООН. Наразі іноземними фахівцями для України відзначається зменшення фактичних природоохоронних витрат суспільства порівняно із задекларованими. В обсягах фінансування часто не враховується неоднорідність територій за природно-ресурсним потенціалом, рівнем розвитку продуктивних сил, рівнем забруднення.

Фундаментальні теоретичні, методологічні, методичні та прикладні аспекти дослідження системи природокористування представлені у працях багатьох видатних зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема О. Ф. Балацького, О. О. Веклич, Т. П. Галушкіної, А. Ендреса, Р. Коуза, М. Н. Лук'янчикова, Л. Г. Мельника, В. С. Міщенко, Є. В. Мішеніна, О. О. Павленко, І. М. Потравного, О. В. Прокопенко, О. В. Рюміної, О. М. Теліженка, С. К. Харічкова, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова, та ін. Проте подальшого розроблення потребують ті аспекти управління природокористуванням, у яких повинні бути враховані фундаментальні положення теорії економіки публічного сектору, окремі елементи якої є об'єктом дослідження таких учених, як О. В. Длугопольский, О. П. Кашенко, Р. Масгрейв, А. Я. Рубінштейн, С. Г. Скірдіна, Дж. Стігліц, П. В. Тархов, В. Б. Тропіна, Л. І. Якобсон та інші. Крім того, особливої уваги потребують фінансові засади реалізації цілей та завдань сталого розвитку на територіальному рівні, що передбачають розроблення науково-методичних підходів до управління фінансуванням у системі територіального природокористування, які дозволять враховувати екологічні складові у механізмах розподілу місцевих публічних та приватних фондів грошових коштів.

Теоретичне та практичне значення питань формування адекватної сучасним завданням екологічно сталого розвитку системи територіального природокористування шляхом управління фінансуванням публічних екологічних послуг обумовило вибір теми, мети, завдань дослідження, визначило зміст та структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у контексті Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009–2013 роки (Постанова Президії НАН України від 25.02.2009 № 55), а саме економіка природокористування й охорони навколишнього середовища та фінанси, грошовий обіг і кредит, а також відповідно до пріоритетних комплексних міждисциплінарних досліджень: проблеми раціонального природокористування, регіональний розвиток, прогнозування та моделювання розвитку економічних, технологічних, інноваційних і соціально-демографічних процесів. Наукові результати дисертаційного дослідження ввійшли до науково-

дослідних робіт: «Механізм бюджетного фінансування на регіональному рівні в умовах екологічно сталого розвитку», (№ держ. реєстрації 0109U001480), де автором викладено науково-методичні підходи до формування системи управління бюджетним фінансуванням публічних екологічних послуг; «Фінансовий механізм кредитно-інвестиційного забезпечення сталого еколого-економічного розвитку» (№ держ. реєстрації 0106U008510), де автором обґрунтовано підходи до фінансового забезпечення сталого розвитку в межах суспільного сектору економіки з урахуванням ризикової складової; «Узгодження еколого-економічних інтересів шляхом формування ефективного фінансового механізму управління природокористуванням» (№ держ. реєстрації 0106U001483), де автором запропоновано фінансові інструменти узгодження еколого-економічних інтересів приватних та публічних суб'єктів у системі територіального природокористування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення і наукове обґрунтування теоретико-методичних підходів до управління фінансуванням публічних екологічних послуг як передумови удосконалення системи територіального природокористування відповідно до принципів сталого розвитку.

Відповідно до мети у роботі поставлені такі завдання:

- систематизувати існуючі підходи до визначення змісту складових системи територіального природокористування;
- проаналізувати сучасний стан фінансового забезпечення природоохоронної діяльності на територіальному рівні і виокремити основні його проблеми;
- дослідити сутність та методологічну функцію категорії «публічна екологічна послуга»;
- викласти науково-методичні підходи до формування системи управління фінансуванням публічних екологічних послуг;
- обґрунтувати механізм бюджетного фінансування публічних екологічних послуг;
- удосконалити існуючі підходи до застосування публічно-приватного партнерства (ППП) як інструмента фінансування публічних екологічних послуг;
- систематизувати організаційно-фінансовий інструментарій управління фінансуванням публічних екологічних послуг та обґрунтувати напрями його удосконалення на територіальному рівні.

Об'єктом дослідження є процес управління фінансуванням публічних екологічних послуг у системі територіального природокористування.

Предметом дослідження є фінансово-економічні відносини, що виникають у процесі надання публічних екологічних послуг у територіальній еколого-економічній системі.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод пізнання, системний та історичний підходи, фундаментальні положення загальної економічної теорії, економіки природокористування і охорони

навколишнього середовища, концепції сталого розвитку, теорії фінансів, економіки суспільного сектору, теорії економічного розвитку.

У роботі використані такі *методи дослідження*: метод логічного узагальнення, наукової абстракції, системно-структурний аналіз (при дослідженні сутності та функцій публічних екологічних послуг, їх класифікації); порівняльний та статистичний аналіз (при дослідженні стану фінансового забезпечення природоохоронної діяльності на територіальному рівні); статистичний і факторний аналіз, метод прогнозування (при визначенні розрахункового обсягу видатків місцевих бюджетів на екологічні послуги); економіко-математичного моделювання (при обґрунтуванні показника вартісно-часового розподілу фінансування публічних екологічних послуг).

Інформаційну базу дослідження склали Закони України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні документи міністерств та відомств, регуляторні акти органів місцевого самоврядування та інших органів державного управління; використані офіційні матеріали Державного комітету статистики України, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних і зарубіжних авторів, інформаційні матеріали, опубліковані у періодичних виданнях, електронні ресурси, представлені в мережі Internet, що зібрані та опрацьовані особисто автором.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку існуючих та розробленні нових теоретичних та методичних підходів до управління фінансуванням публічних екологічних послуг задля удосконалення системи територіального природокористування відповідно до принципів сталого розвитку. Найбільш значними науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід до розрахунку індексу комплементарності бюджетних витрат, що характеризує інтенсивність структурно-динамічних змін витрат території на фінансування публічних екологічних послуг порівняно із середнім по групі значенням і використовується з метою коригування розрахункового обсягу видатків місцевого бюджету на публічні екологічні послуги;

удосконалено:

- теоретико-методичні та організаційні засади управління загальним територіальним природокористуванням, що на відміну від існуючих передбачають виокремлення підсистеми управління фінансуванням публічних екологічних послуг, яка включає сукупність взаємопов'язаних принципів, методів, інструментів та організаційних форм управління, що обумовлюють механізми формування, розподілу та використання фондів грошових коштів із метою надання публічних екологічних послуг;
- принципи управління фінансуванням публічних екологічних послуг, які поряд зі спеціальними принципами субсидіарності, цілеспрямованості, адресності включають загальні – комплементарності та мериторності;
- науково-методичний підхід до розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів, що на відміну від існуючих передбачає віднесення до складу

видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (делегованих видатків), гарантованого державою обсягу коштів на фінансування публічних екологічних послуг, що визначається як добуток фінансового нормативу бюджетної забезпеченості, чисельності населення території, індексу комплементарності фінансування та коригувальних коефіцієнтів, які враховують тенденції та темпи погіршення екологічного стану території та ефективність реалізації екологічних програм;

- обґрунтування науково-методичного інструментарію оцінки ефективності проектів, що реалізуються на умовах публічно-приватного партнерства, який на відміну від існуючих передбачає визначення критерію оптимального розподілу відповідальності, ресурсів, доходів та ризиків між учасниками проекту, що визначається рівністю коефіцієнтів вартісно-часового розподілу фінансування публічних екологічних послуг, розрахованих для кожного з учасників;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-термінологічний базис економіки природокористування шляхом обґрунтування дефініції «публічна екологічна послуга», яку запропоновано визначати як особливий вид діяльності, спрямований на задоволення потреб суспільства, громади чи людини в якісному житті, покращання навколишнього природного середовища, що забезпечується на умовах бюджетного або комплементарного фінансування;
- класифікаційні ознаки публічних екологічних послуг, які поряд із існуючими містять такі: «умови фінансування»; «характер споживання»; «тривалість процесу фінансування»; «інвестиційне спрямування».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки і рекомендації, викладені у роботі, можуть бути використані безпосередньо органами державного та місцевого управління при реалізації заходів щодо фінансового забезпечення програм екологічного розвитку територій на комплементарних засадах, а також можуть бути основою подальших досліджень проблем фінансового забезпечення територіального природокористування.

Основні теоретичні та методичні положення дисертаційного дослідження використані Головним управлінням економіки Сумської обласної державної адміністрації при розробленні практичних заходів щодо реалізації Стратегії економічного і соціального розвитку Сумської області на період до 2015 року "Нова Сумщина – 2015" (розділу 5 – Впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій; розділу 10 – Механізми та організаційне забезпечення реалізації Стратегії) (довідка № 337/1 від 20 жовтня 2011 р.), Сумської міської ради народних депутатів (довідка № 10361/05-27 від 07 жовтня 2011 р.).

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Місцеві фінанси» та «Бюджетний менеджмент» (акт від 4 жовтня 2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій сформульовані та науково обґрунтовані підходи до управління фінансуванням публічних екологічних послуг як передумови удосконалення системи територіального природокористування. Наукові положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті положення, що є результатом особистого дослідження автора.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження доповідалися на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: Третій всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку економіки (м. Луганськ, 2007 р.); науково-технічній конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, 2007 р., 2011 р.); Міжнародній студентській конференції “Economics for Ecology” (м. Суми, 2008 р., 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Формування наукового простору Європи та завдання економічної науки» (м. Тернопіль, 2007 р.); П'ятій міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м. Тернопіль, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Історія та перспективи соціально-економічного розвитку, державного регулювання та місцевого самоврядування Півдня Росії та України» (м. Суми-Курськ, 2010 р.); щорічній Всеукраїнській науковій конференції «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (м. Суми, 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Активізація наукових досліджень» (м. Миколаїв, 2011р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка та менеджмент: перспективи розвитку», присвяченій 20-річчю факультету економіки та менеджменту СумДУ (м. Суми, 2011 р.); Другій міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону» (м. Суми, 2011 р.); П'ятій міжнародній науково-практичній конференції «Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу» (м. Суми, 2011 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 23 наукових працях загальним обсягом 10,1 друк. арк., з яких особисто автору належать 8,8 друк. арк., у тому числі 1 розділ та 3 підрозділи у 4 колективних монографіях, 5 статей у наукових фахових виданнях (із них 3 – у співавторстві), 1 стаття у співавторстві в інших журналах, 13 публікацій у збірниках матеріалів конференцій (із них 10 – у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок. Дисертація містить 22 таблиць на 16 сторінках, 29 рисунків на 15 сторінках, список використаних джерел із 279 найменувань на 32 сторінках, 16 додатків на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, основні завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів, одержаних автором.

У першому розділі «**Теоретичні та практичні проблеми фінансового забезпечення територіального природокористування**» досліджено історичний та нормативно-правовий аспекти сталого розвитку територій, систематизовано підходи до визначення складу системи територіального природокористування, проаналізовано сучасний стан та визначені основні проблеми фінансового забезпечення загального територіального природокористування.

Сучасні вимоги до формування політики сталого розвитку обумовлюють необхідність впровадження механізмів ефективного та екологобезпечного природокористування на рівні окремих адміністративно-територіальних утворень, що забезпечується інтеграцією економічних, соціальних та екологічних цілей у єдину стратегію розвитку території. У роботі головною передумовою досягнення екологічних цілей визначено наукове обґрунтування та практичне впровадження ефективного територіального природокористування, що неможливо без удосконалення управлінських процедур, що його опосередковують.

Ураховуючи правові аспекти регулювання відносин власності на природні ресурси, обґрунтовано доцільність поділу системи територіального природокористування за ознаками платності та адресності на підсистеми загального та спеціального природокористування. Такий поділ обумовлений необхідністю формування економічних механізмів управління, адекватних сучасним тенденціям зростання екологічних потреб громад, та неможливістю застосування принципів, покладених в основу управління спеціальним природокористуванням, зокрема принципу платності.

Загальне територіальне природокористування запропоновано визначати як економічні відносини, що виникають у процесі використання та відтворення якості елементів навколишнього природного середовища з метою задоволення суспільних потреб території.

Проведений аналіз сучасного стану фінансового забезпечення публічної природоохоронної діяльності виявив проблеми фінансування у системі загального територіального природокористування, серед яких виділено такі: відсутність системної взаємодії між суб'єктами публічного та приватного секторів щодо природоохоронної діяльності; неефективність процесів розподілу публічних коштів; недосконалість нормативно-правового забезпечення процедури фінансування природоохоронних заходів; невідповідність видатків природоохоронного спрямування реальним потребам публічного сектору; обмеженість фіскального потенціалу обмеженого набору екологічних платежів; неефективність використання коштів природоохоронного спрямування.

На основі систематизації та узагальнення теоретико-методичних підходів до управління природокористуванням доведено, що природокористування не

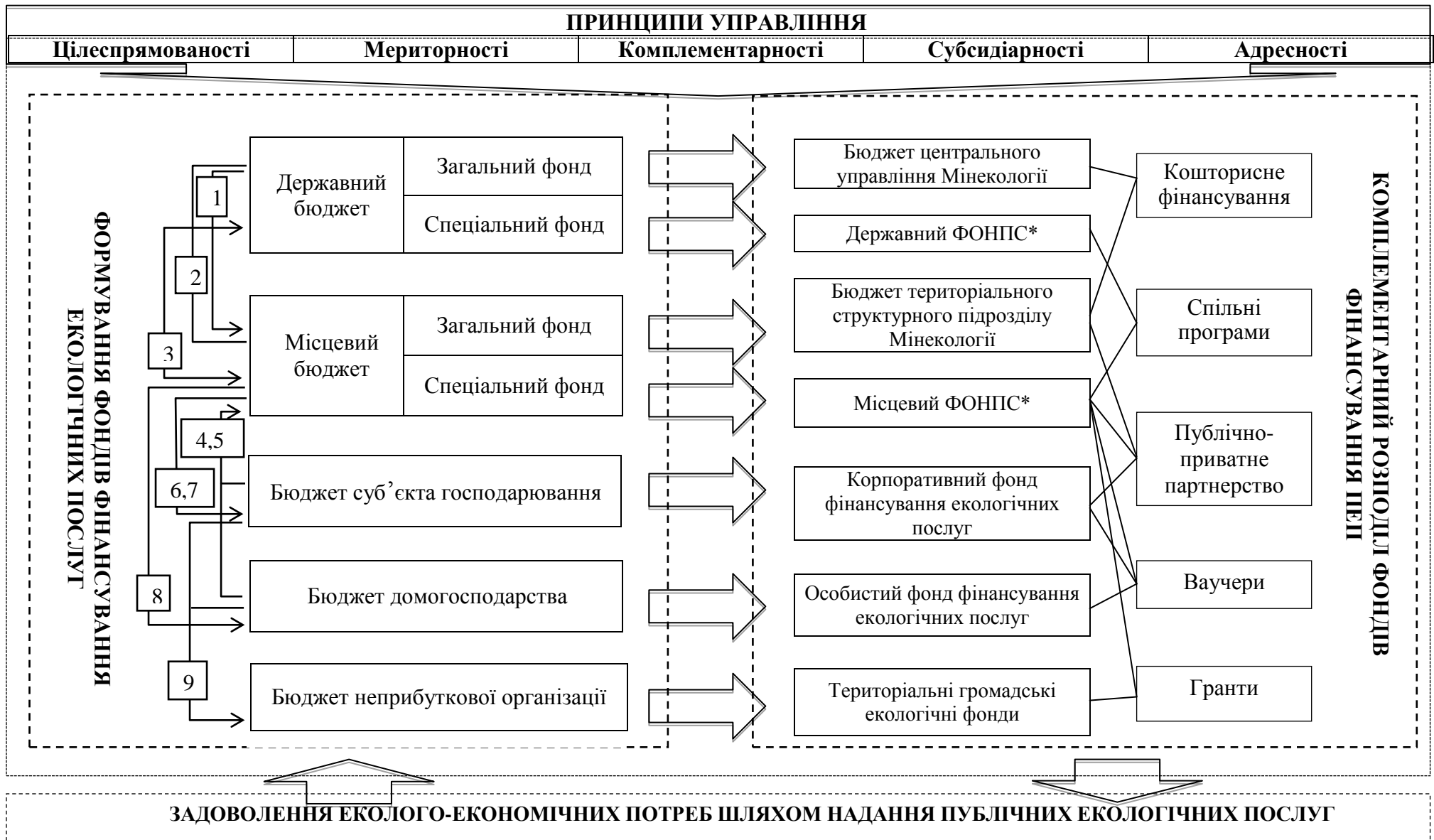
обмежується сферою матеріального виробництва. Це вимагає розширення наукового апарату економіки природокористування за рахунок дослідження особливостей економічних відносин, пов'язаних із задоволенням потреб людини у якісному навколишньому середовищі, яке забезпечується через сферу послуг.

У другому розділі **«Науково-методичні підходи до формування системи управління фінансуванням публічних екологічних послуг»** визначено сутність та методологічне значення категорії «публічна екологічна послуга» (ПЕП); удосконалено теоретико-методологічні підходи до управління фінансуванням ПЕП; обґрунтовано механізми їх бюджетного фінансування.

Враховуючи, що загальне природокористування відноситься переважно до сфери нематеріального виробництва, основою якої є сфера послуг, як універсальну категорію запропоновано розглядати публічну екологічну послугу, необхідність виокремлення якої обумовлюється специфікою сфери послуг та публічним характером і особливостями руху потоків фінансових ресурсів, що опосередковують діяльність у сфері природокористування. Виходячи з цього, публічну екологічну послугу запропоновано визначати як особливий вид діяльності, спрямований на задоволення потреб суспільства, громади чи людини в якісному житті, покращення навколишнього природного середовища, що забезпечується на умовах бюджетного або комплементарного фінансування.

Застосування системного підходу до дослідження системи управління загальним територіальним природокористуванням у взаємозв'язку із публічними фінансами дозволило виокремити підсистему управління фінансуванням, яку запропоновано визначати як сукупність взаємопов'язаних принципів, методів, інструментів та організаційних форм управління, що обумовлюють механізми формування, розподілу та використання фондів грошових коштів з метою надання ПЕП (рис. 1).

На основі узагальнення підходів до визначення принципів управління природокористуванням та загальних принципів фінансування у роботі обґрунтовано, що управління фінансуванням публічних екологічних послуг має відповідати таким принципам: мериторності – забезпечувати умови для стимулювання попиту на ПЕП, який фактично є меншим, ніж реальні потреби спільноти у таких послугах; комплементарності – забезпечувати можливості для поєднання елементів системи управління фінансуванням ПЕП у способи, що дозволяють посилювати власні індивідуальні властивості; субсидіарності – забезпечувати розподіл відповідальності за фінансування на користь суб'єкта того рівня, в рамках якого можна локалізувати всі вигоди і витрати від надання ПЕП; цілеспрямованості – забезпечувати розподіл платежів за користування природними ресурсами на фінансування відповідної категорії ПЕП; адресності – забезпечувати розподіл коштів на користь конкретних отримувачів (чи груп отримувачів) за умови використання цих коштів на придбання екологічних послуг.

1 – дотація вирівнювання; 2 – кошти, що передаються з місцевого до державного бюджету; 3 – субвенція; 4 – ресурсний платіж; 5 – запозичення; 6 – гарантії; 7 – субсидія; 8 – заробітна плата; 9 – благодійна допомога

* Фонд охорони навколишнього природного середовища.

Рис. 1. Процес управління фінансуванням ПЕП

У роботі доведено, що вибір інструментів перерозподілу фондів фінансування ПЕП залежить як від виду ПЕП, так і від моделей розподілу коштів, що відрізняються за ступенем централізації та демократичності розподільчих процедур, зокрема запропоновано застосовувати адміністративну, децентралізаційну, квазіринкову моделі та модель вибору споживача.

Публічний характер екологічних послуг у системі територіального природокористування об'єктивно визначає пріоритет бюджетного фінансування, яке пропонується здійснювати через децентралізацію процедур розподілу публічних фондів грошових коштів, а, отже, відповідно до принципу субсидіарності делегувати частину природоохоронних видатків органів державної влади до компетенції органів місцевого управління.

Доведено, що найбільш ефективним інструментом такої передачі є закріплення у загальному фонді місцевих бюджетів видатків на фінансування ПЕП, що відповідно до діючого законодавства повинні враховуватися при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Серед існуючих підходів до управління міжбюджетними відносинами обрано формульний підхід, який дозволяє гарантувати мінімальний обсяг фінансування ПЕП, що відповідає загальнодержавним нормам та стандартам. Для його реалізації запропоновано у формулу розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів включити розрахунковий показник обсягів видатків на екологічні послуги (V_{ei}), який пропонується визначати за формулою:

$$V_{epI} = H_{ep} \times N_i \times k_{epi1} \times k_{epi2} \times k_{epi3} \times I_{compli} \quad (1)$$

де H_{ep} – фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на екологічні послуги, грн/чол.;

N_i – чисельність наявного населення i -ї адміністративно-територіальної одиниці станом на 1 січня року, що передує плановому, чол.;

k_{epi1} – коригувальний коефіцієнт, що враховує темпи погіршення екологічної ситуації на i -й території, $k_{epi1} \in (0; \infty)$;

k_{epi2} – коригувальний коефіцієнт, що враховує ефективність реалізації екологічних програм на i -й території, $k_{epi2} \in (0; \infty)$;

k_{epi3} – коригувальний коефіцієнт, що враховує тенденції щодо погіршення стану основних компонентів навколишнього природного середовища при збереженні існуючих тенденцій антропогенного навантаження i -ї території, $k_{epi3} \in (0; \infty)$.

Реалізація принципу комплементарності передбачає залучення до процесів фінансування заходів у сфері загального територіального природокористування широкого кола суб'єктів, що здійснюють розподіл як публічних, так і приватних фондів грошових коштів.

Доведено, що бюджетні витрати є не лише індикатором екологічної спрямованості регіональної політики, а й необхідною передумовою активізації

приватного сектору у вирішенні екологічних проблем громади, що проявляється у випереджальному зростанні загальних витрат території відносно зростання бюджетних витрат і може бути охарактеризоване як комплементарність бюджетних витрат. Тому при визначенні розрахункового показника обсягів видатків на ПЕП запропоновано враховувати темпи зростання обсягів загальних витрат території на природоохоронні заходи порівнянно із темпами зростання бюджетних витрат на відповідні цілі, шляхом розрахунку індексу комплементарності бюджетних ($I_{compl i} \in (0; \infty)$), який пропонується визначати за формулою

$$I_{compl i} = \frac{\frac{\sum_{t=1}^3 T_{zepi}^t}{\sum_{t=1}^3 T_{bepi}^t}}{\sum_{j=1}^m \frac{\sum_{t=1}^3 T_{zepj}^t}{\sum_{t=1}^3 T_{bepj}^t}} / m, \quad (2)$$

де T_{zepj}^t, T_{bepj}^t – темпи зростання відповідно загальних та бюджетних витрат на природоохоронну діяльність j -ї території за відповідні роки базового періоду, %;

m – кількість територій, що входять до групи.

Індекс комплементарності бюджетних витрат характеризує інтенсивність структурно-динамічних змін витрат i -ої території на фінансування ПЕП порівняно з середнім по групі значенням. Якщо $I_{compl} > 1$, то при зростанні обсягів бюджетного фінансування ПЕП має місце випереджальне зростання загальних витрат території, що у подальшому буде сприяти нарощенню потенціалу комплементарного фінансування ПЕП.

При визначенні коригувальних коефіцієнтів та індексу комплементарності показники еколого-економічного стану i -ї території порівнюють із відповідними значеннями, розрахованими як середні по групі територій, що дозволяє здійснювати перерозподіл бюджетних ресурсів у межах гарантованого державою обсягу.

Застосування запропонованих інструментів фінансової політики для цілей управління природокористуванням у довгостроковій перспективі буде сприяти відновленню навколишнього природного середовища, зростанню якості життя місцевої громади, зміцненню фінансової стійкості місцевого бюджету та надасть території значних конкурентних переваг.

У третьому розділі «**Організаційно-фінансовий інструментарій у системі управління фінансуванням публічних екологічних послуг**» розроблено науково-методичні підходи до формалізації економічних параметрів публічно-приватного партнерства; запропоновано напрями удосконалення організаційних інструментів фінансування ПЕП на територіальному рівні.

У роботі доведено, що одним з найбільш ефективних інструментів фінансування проектів територіального соціо-еколого-економічного розвитку є публічно-приватне партнерство. На основі аналізу теоретичних засад та практичного досвіду його застосування розроблено алгоритм прийняття рішення щодо фінансування проектів на умовах ППП. Проте результати дослідження

засвідчили фактичну відсутність формалізованих підходів до вирішення проблеми оцінки оптимального рівня розподілу відповідальності, ресурсів, доходів та ризиків між приватною та публічною сторонами.

З метою вирішення цієї проблеми у роботі запропоновано критерій розподілу економічних параметрів проекту для кожного з учасників визначати на основі співставлення вартісних показників проекту з урахуванням їх часового розподілу шляхом розрахунку середньозваженої тривалості надходження доходів та здійснення витрат:

$$СТД_i = \frac{\sum_{t=1}^T t \cdot \frac{ГП_{di}}{(1+E)^t}}{\sum_{t=1}^T \frac{ГП_{di}}{(1+E)^t}}, \quad (3)$$

$$СТВ_i = \frac{\sum_{t=1}^T t \cdot \frac{ГП_{ei}}{(1+E)^t}}{\sum_{t=1}^T \frac{ГП_{ei}}{(1+E)^t}} \quad (4)$$

де $СТД$, $СТВ$ – середньозважена тривалість надходження доходів та здійснення витрат відповідно, визначена для кожного з учасників фінансування проекту ПЕП, що реалізується на умовах публічно-приватного партнерства, років;

$ГП_o$, $ГП_e$ – прогностні показники відповідно надходжень та виплат, що отримує (здійснює) учасник проекту, гр. од.;

t – номер періоду реалізації проекту;

T – тривалість періоду реалізації проекту, років;

E – ставка дисконту.

Цільова функція для кожного з учасників фінансування має вигляд $СТД_i \rightarrow \min$ та, $СТВ_i \rightarrow \max$, оскільки у цьому випадку мінімізуються ризики їх участі у фінансуванні. Виходячи з цього, у роботі запропоновано рівень розподілу відповідальності, ресурсів, доходів та ризиків для кожного учасника визначати на основі співвідношення $СТД$ і $СТВ$:

$$k_{вчрi} = \frac{СТД_i}{СТВ_i} \quad (5)$$

де $k_{вчр}$ – коефіцієнт вартісно-часового розподілу фінансування ПЕП, $k_{вчр} \in (0; \infty)$.

Рівність коефіцієнтів вартісно-часового розподілу для кожного з учасників партнерства можна вважати умовою оптимального розподілу їх ризиків та відповідальності і використовувати для визначення оптимальної частки у фінансуванні проекту. Оптимальною часткою для кожного партнера буде така, що відповідає умові

$$k_{вчр1} = k_{вчр2} = \dots = k_{вчрi} \quad , \quad (6)$$

де i – кількість учасників фінансування.

Запропонований підхід до оцінки розподілу ризиків участі у проекті фінансування ПЕП дозволяє навіть за відсутності статистичних даних проводити аналіз, базуючись на параметрах конкретних проектів, що створює умови для гнучкого, прозорого управління параметрами проекту.

Ефективність фінансування ПЕП поряд із іншим залежить від організаційних процедур, які на цей час відсутні у практиці муніципального управління. Відповідно до принципів комплементарності, мериторності та субсидіарності до організаційних інструментів фінансування ПЕП запропоновано віднести: екологічні ваучери, еколого-економічні зони або зони сталого розвитку та територіальні громадські екологічні фонди.

У роботі доведено, що фінансування ПЕП, надання яких не є природною монополією, доцільно здійснювати через систему не грошової, а товарної допомоги або ваучерів, під яким розуміється визначене у грошовому еквіваленті письмове зобов'язання органів державної влади чи муніципального управління повністю або частково оплатити екологічну послугу. Матеріальною формою цього зобов'язання є сертифікат (купон), що передається безпосередньо споживачу послуги. Запропонована класифікація видів екологічних ваучерів. Для забезпечення саме адресного характеру допомоги виокремлено конкретні критерії відбору отримувачів ваучерів, а також розроблено схеми фінансування ПЕП за допомогою екологічних ваучерів, у тому числі й на комплементарних засадах.

У роботі обґрунтовано, що ефективність природоохоронних програм прямо залежить від можливості застосування преференційних форм регіональної фінансової політики, що у межах системи загального територіального природокористування запропоновано реалізовувати шляхом створення еколого-економічних зон на рівні окремих територій.

Для створення додаткових фінансових потоків екологічного призначення у роботі обґрунтовано необхідність створення на рівні територій громадських екологічних фондів, що мають бути неприбутковими організаціями, які на добровільних засадах об'єднують ресурси багатьох членів місцевої спільноти з метою фінансування ПЕП.

Практичні розрахунки показників прогностичних обсягів видатків місцевих бюджетів на фінансування ПЕП, проведені для областей України, дозволили врахувати особливості екологічного розвитку територій, ефективність реалізації природоохоронних програм та заходів. Урахування індексу комплементарності дозволило збільшити обсяг бюджетних коштів для території, зорієнтованих на забезпечення сталого розвитку (рис. 2).

Сформовані з урахуванням екологічних потреб територій бюджетні механізми розподілу публічних коштів можуть бути спрямовані на фінансування інвестиційних проектів на умовах ППП. На прикладі проекту з вилучення та утилізації хімічних елементів живлення доведено дієвість запропонованої методики оцінки оптимального рівня розподілу ризиків та відповідальності між учасниками партнерства (табл. 1).

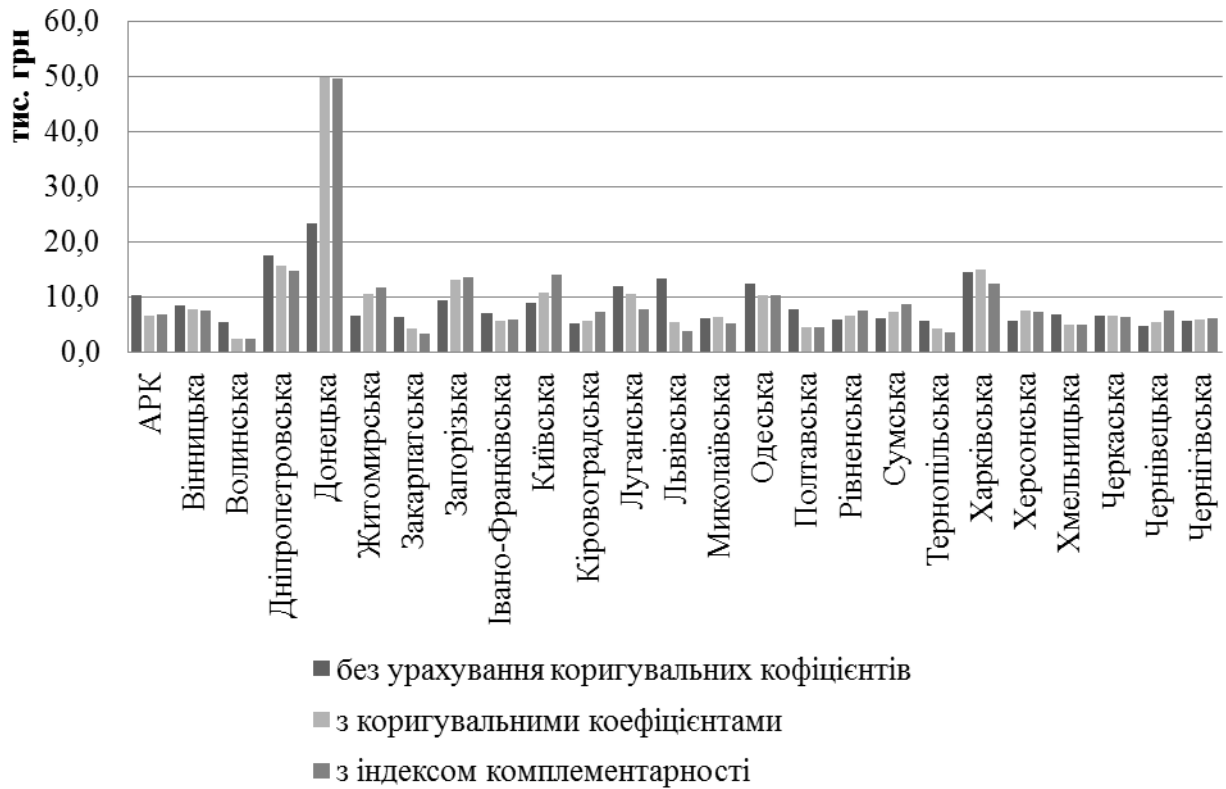

Рис. 2. Визначення розрахункового обсягу видатків місцевих бюджетів на фінансування екологічних послуг по областях України

Таблиця 1

Результати оптимізації параметрів фінансування на умовах ППП проекту з вилучення та утилізації хімічних елементів живлення для публічного та приватного учасників на основі коефіцієнтів вартісно-часового розподілу

Показник	Грошові потоки проекту за періодами, тис.грн										Разом	AV	k_{vid}
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Публічний партнер (42,25 %)													
CF_r			18,25	17,59	16,93	16,26	15,60	15,60	15,60	18,21	134,04	5,93	1,2634
CF_e	-84,50	-147,88	-89,08	-84,63	-80,17	-75,72	-71,26	-71,26	-71,26	-181,22	-956,98	4,69	
NPV	-511,8												
Приватний партнер (57,75 %)													
CF_r			189,08	179,63	170,17	160,72	151,26	151,26	151,26	231,22	1384,61	5,99	1,2634
CF_e	-115,50	-202,13	-90,00	-94,50	-99,23	-104,19	-109,40	-114,87	-120,61	-200,00	-1250,41	4,74	
NPV	0,00												

У результаті розрахунків обрано оптимальний варіант задоволення потреб громади в екологічній послугі на умовах ППП, який забезпечує економію бюджетних коштів у сумі 75 тис. грн. у порівнянні з варіантом фінансування виключно коштом публічного сектора, а також створення нових робочих місць та збільшення податкових надходжень до місцевого бюджету.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення завдання розробки і наукового обґрунтування теоретико-методичних основ управління фінансуванням публічних екологічних послуг як передумови удосконалення системи територіального природокористування відповідно до принципів сталого розвитку. Результати дослідження представлено такими положеннями:

1. Аналіз реалізації політики сталого розвитку на муніципальному рівні в Україні засвідчив недосконалість системи фінансового забезпечення територіального природокористування, що призводить до зниження соціально-економічного потенціалу територій, передусім за рахунок втрати людського капіталу як основного фактора економічного зростання.

2. На основі дослідження економіко-правових засад регулювання системи територіального природокористування обґрунтовано доцільність виокремлення у її складі загального природокористування, управління яким визначається поєднанням управлінських підходів, характерних як для публічного, так і для приватного секторів економіки. Виділення загального природокористування дозволяє підвищити ефективність виконання функцій місцевої влади щодо задоволення екологічних потреб громади, що є необхідною передумовою реалізації екологічних пріоритетів стратегії сталого розвитку території.

3. Дослідження характеру та специфіки діяльності у сфері загального природокористування як складової нематеріального виробництва дало підстави виділити публічну екологічну послугу, яку запропоновано розглядати як універсальну категорію в управлінні процесами фінансування природоохоронної діяльності.

4. Враховуючи особливості фінансових потоків, що опосередковують ПЕП, визначено принципи мериторності, комплементарності, субсидіарності, цілеспрямованості та адресності, що обумовлюють методи, інструменти та організаційні форми управління, поєднання яких створює механізми формування, розподілу та використання фондів грошових коштів з метою надання ПЕП.

5. Бюджетне фінансування ПЕП запропоновано здійснювати шляхом закріплення у загальному фонді місцевих бюджетів видатків на екологічні послуги, розрахунковий обсяг яких визначається як добуток фінансового нормативу бюджетної забезпеченості, чисельності населення території, індексу комплементарності бюджетних витрат та коригувальних коефіцієнтів, які враховують тенденції і темпи погіршення екологічного стану території та ефективність реалізації екологічних програм.

6. Методологічною передумовою формування системи управління фінансуванням природоохоронної діяльності території визначено комплементарність як поєднання елементів системи у способи, що дозволяють посилювати їх власні індивідуальні властивості. Тому визначення обсягу бюджетних витрат на ПЕП запропоновано здійснювати з урахуванням індексу комплементарності, який враховує динаміку зміни обсягів та структури

фінансування природоохоронних витрат території. Практичні розрахунки обсягів видатків обласних бюджетів на екологічні послуги показали, що використання індексу комплементарності дозволяє перерозподіляти фінансові ресурси з урахуванням зусиль території щодо залучення додаткових, небюджетних джерел фінансування, зокрема, розрахунковий обсяг видатків на ПЕП для Сумської області збільшується на 1375,7 тис. грн.

7. Доведено, що одним з найбільш ефективних інструментів фінансування ПЕП є публічно-приватне партнерство, розроблено алгоритм прийняття рішення щодо фінансування проектів на умовах ППП, запропоновано методичний підхід до оцінки оптимального розподілу відповідальності, ресурсів, доходів та ризиків між учасниками партнерства, що створює умови для ефективного та гнучкого управління фінансуванням проекту. Застосування запропонованого підходу до оптимізації параметрів фінансування проекту з вилучення та утилізації хімічних елементів живлення на умовах ППП дало можливість визначити співвідношення часток фінансування приватної та публічної сторін, за якого узгоджуються їх економічні інтереси та забезпечується економія бюджетних коштів у сумі 75 тис. грн. порівняно з варіантом фінансування виключно коштом публічного сектора.

8. Відповідно до принципів комплементарності та адресності до організаційних інструментів фінансування ПЕП запропоновано віднести адресні (екологічні ваучери), преференційні (еколого-економічні зони або зони сталого розвитку) та неприбуткові (територіальні громадські екологічні фонди) інструменти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Котенко Н. В. Механізм бюджетного фінансування природоохоронних заходів на муніципальному рівні / Н. В. Котенко, О. М. Теліженко // Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку [Текст] : монографія / За ред. Т. А. Васильєвої, В. Г. Борнос. — Суми : СумДУ, 2009. — С. 58–88. *Особистий внесок: визначено проблеми фінансування природоохоронної діяльності, систематизовані фіскальні інструменти екологічного регулювання, запропоновано способи практичної реалізації принципу цілеспрямованості у системі територіального природокористування.*

2. Котенко Н. В. Теоретичні основи сталого розвитку території [Текст] / Н. В. Котенко // Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста : монографія: у 2 т. / заг. ред. А. О. Єпіфанова, Т. А. Васильєвої ; Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". — Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. — Т. 1 : Системний підхід до інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста / А. О. Єпіфанов [та ін.]. - [Б. м.] : [б.в.], 2009. — С. 15–25.

3. Котенко Н. В. Комунальний кредит як інструмент фінансування соціально-економічного розвитку міста [Текст] / Н. В. Котенко // Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста : монографія : у 2 т. / заг. ред.

А. О. Єпіфанова, Т. А. Васильєвої ; Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009 . – Т. 2 : Інструменти інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста / А. О. Єпіфанов [та ін.]. - [Б. м.] : [б.в.], 2009. – С. 187–207.

4. Інвестиційне забезпечення екологічного розвитку Сумщини [Текст] / Н. В. Котенко, О. В. Козьменко, В. О. Мартиненко [та ін.] // Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку Сумщини [Текст] : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук Т. А. Васильєвої ; [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – С. 64–99. *Особистий внесок: визначено проблеми управління фінансуванням екологічно сталого розвитку на прикладі Сумського регіону.*

Статті у наукових фахових виданнях

5. Котенко Н. В. Фінансування публічних екологічних послуг як основа забезпечення якості життя населення України [Текст] / Н. В. Котенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2009. – № 1. – С. 60–70.

6. Ілляшенко Т. О. Шляхи вдосконалення джерел фінансування екологічних послуг на місцевому рівні [Текст] / Т. О. Ілляшенко, Н. В. Котенко // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2009. – Вип. 28, Ч. 3. – С. 118–126. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність включення до складу фінансового нормативу бюджетної забезпеченості екологічної складової, запропоновано критерії розмежування повноважень, щодо фінансування природоохоронних заходів.*

7. Котенко Н. В. Реалізація концепції сталого розвитку території шляхом впровадження еколого-економічних зон [Текст] / Н. В. Котенко // Сталий розвиток економіки. – 2010. – №3. – с. 27 – 31.

8. Ілляшенко Т. О. Оцінка соціальних моделей у контексті обґрунтування оптимальної стратегії сталого розвитку України [Текст] / Т.О.Ілляшенко, Н. В. Котенко, У. В. Клюка // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2010. – № 1, Т. 2. – С. 22–29. *Особистий внесок: обґрунтовано стратегічні напрямки політики сталого розвитку України.*

9. Боронос В. М. Вплив комплементарності розподілу ризиків на ефективність застосування публічно-приватного партнерства в сфері екологічних послуг / В. М. Боронос, Н. В. Котенко // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 1. – С. 150–154. *Особистий внесок: досліджено можливості комплементарного розподілу ризиків публічно-приватного партнерства у сфері екологічних послуг; запропоновано підхід до оцінки ефективності надання публічних екологічних послуг на умовах публічно-приватного партнерства.*

Статті в інших журналах

10. Котенко Н. В. Проблеми бюджетного фінансування міста у контексті сталого розвитку [Текст] / Н. В. Котенко, Л. В. Сабан // Таврійський економічний журнал. – 2010. – №2. – С. 26–28. *Особистий внесок: систематизовано проблеми управління фінансуванням публічних послуг.*

Матеріали наукових конференцій

11. Котенко Н. В. Соціальні та екологічні інвестиційні проекти та їх фінансування органами місцевого самоврядування [Текст] / Н. В. Котенко // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку економіки», 21–23 березня 2007 р. – Луганськ: [б. в.], 2007. – С. 368–370.

12. Котенко Н. В. Місцеві податки як джерело формування доходів місцевого бюджету та їх екологічна складова [Текст] / Н. В. Котенко, К. Калініченко // Економічні проблеми сталого розвитку : тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту, 17–25 квітня 2007 р. – Суми : СумДУ, 2007. – Т.2. – С. 33–34. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність запровадження місцевих екологічних платежів.*

13. Котенко Н. В. Вдосконалення механізму бюджетного фінансування природоохоронних заходів на муніципальному рівні [Текст] / Н. В. Котенко, Т. О. Ілляшенко // Формування наукового простору Європи та завдання економічної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 жовтня)/ відп. ред. С. І. Юрій. – Тернопіль : [б.в.], 2007. – С.47–49. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність урахування принципу субсидіарності та цілеспрямованості при формуванні бюджетних ресурсів екологічного призначення.*

14. Kotenko N. Financing of ecological services as a way of maintenance of qualitative life of the Ukrainians [Текст] / N. Kotenko // Economics for Ecology ISCS'2008 : Економіка для екології: XIV Міжнародна студентська конференція, 6–9 травня 2008 р. – Суми : СумДУ, 2008. – С. 88–89.

15. Котенко Н. Вплив цільових міжбюджетних трансфертів на фінансову автономію органів місцевої влади [Текст] / Н. Котенко, О. Карпенко // збірник тез доповідей П'ятої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Тернопіль, 30 жовтня 2009 року) [Секція 1-4]. – Тернопіль.: [б. в.], 2009. – С. 175–177. *Особистий внесок: обґрунтовано диференціацію міжбюджетних трансфертів на основі застосування коефіцієнта Джині.*

16. Kotenko N. Modern market estimation of lands [Текст] / N. Kotenko, V. Gorova // Economics for Ecology ISCS'2009 : 15th International Student Conference, Sumy, April 29-May 2, 2009. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 45–47. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність реформування системи оцінки земель з метою максимізації доходів місцевих бюджетів.*

17. Котенко Н. В. Реалізація концепції сталого розвитку території шляхом впровадження еколого-економічних зон [Текст] / Н. В. Котенко, Т. О. Ілляшенко // Історія та перспективи соціально-економічного розвитку, державного регулювання та місцевого самоврядування Півдня Росії та України : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Суми-Курськ, 21–22 травня 2010 року / За ред. О. М. Теліженка, В. О. Лук'янихіна. – Суми : СумДУ, 2010. – Ч. 2. — С. 71–74. *Особистий внесок: досліджено основні засади впровадження вільних економічних зон у контексті стратегії сталого розвитку території.*

18. Котенко Н. В. Методи оцінки потреби території у екологічних послугах [Текст] / Н. В. Котенко, В. М. Боронос // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : збірник тез доповідей Одинадцятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції, Суми, 20–21 квітня 2011 року / відп. за вип. О.М. Теліженко. – Суми : СумДУ, 2011. – Ч. 1. – С. 150–154. *Особистий внесок: запропоновано систему методів, що базуються як на ринкових, так і на неринкових підходах та дозволяють оцінити потреби території у публічних екологічних послугах.*

19. Котенко Н. В. Надходження від плати за землю як джерело фінансування екологічних послуг на місцевому рівні [Текст] / Н. В. Котенко, В. М. Горова // Економічні проблеми сталого розвитку : тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту, присвяченої Дню науки в Україні, Суми, 18–22 квітня 2011 року / відп. за вип. А.Ю. Жулавський. – Суми : СумДУ, 2011. – Ч.3. – С. 12–13. *Особистий внесок: запропоновано використовувати плату за землю як джерело коштів для фінансування публічних екологічних послуг на територіальному рівні.*

20. Котенко Н. В. Фінансування публічних екологічних послуг у системі загального природокористування [Текст] / Н. В. Котенко, Г. В. Салтикова, І. Д. Скляр // Активізація наукових досліджень – 2011 : збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції, 17 серпня 2011 року. – Миколаїв. : [б.в.], 2011. – С.16–18. *Особистий внесок: запропоновано принципи багатоканальної системи фінансування екологічних послуг.*

21. Котенко Н. В. Нетрадиційні інструменти фінансування публічних екологічних послуг на територіальному рівні [Текст] / Н. В. Котенко, Т. О. Ілляшенко // Економіка та менеджмент: перспективи розвитку : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–20 травня 2011 р. / за заг. ред. : О. В. Прокопенко, М. Ю. Троян. — Суми : СумДУ, 2011. – Т.1. – С. 28–29. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність застосування у системі фінансування публічних екологічних послуг громадських екологічних фондів та екологічних ваучерів.*

22. Котенко Н. В. Врахування принципу комплементарності в алгоритмі трансфертного фінансування публічних екологічних послуг [Текст] / Н. В. Котенко, В. В. Червяк // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : матеріали доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18-20 травня 2011 р. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2011. – С. 105–107. *Особистий внесок: на основі принципу комплементарності запропоновано підхід до врахування у гарантованих державою бюджетних послугах екологічної складової.*

23. Котенко Н. В. Інновації у фінансуванні публічних екологічних послуг на засадах комплементарності [Текст] / Н. В. Котенко: збірник тез доповідей П'ятої міжнародної науково-практичної конференції «Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу», 29 вересня – 1 жовтня, 2011 року. – Суми : ТОВ «ТД Папірус», 2011. – С. 101–103.

АНОТАЦІЯ

Котенко Н. В. Управление финансированием публичных экологических услуг в системе территориального природокористування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет, Суми, 2012.

У дисертації систематизовано підходи до визначення складу системи територіального природокористування, проаналізовано сучасний стан та визначені основні проблеми фінансового забезпечення загального територіального природокористування.

У роботі визначено сутність та методологічне значення категорії «публічна екологічна послуга», удосконалено теоретико-методичні підходи до управління фінансуванням публічних екологічних послуг, обґрунтовано механізми їх бюджетного фінансування, запропоновано підхід до планування видатків місцевих бюджетів з урахуванням індексу комплементарності, розроблено науково-методичні підходи до формалізації економічних параметрів публічно-приватного партнерства.

Ключові слова: територіальне природокористування, управління фінансуванням, публічна екологічна послуга, індекс комплементарності, публічно-приватне партнерство.

АННОТАЦИЯ

Котенко Н. В. Управление финансированием публичных экологических услуг в системе территориального природопользования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2012.

В диссертационной работе разработаны теоретико-методические основы управления финансированием публичных экологических услуг как предпосылки совершенствования системы территориального природопользования.

Основываясь на исследовании экономико-правовых основ регулирования системы территориального природопользования, обосновано выделение в ее составе общего природопользования, управления которым базируется на использовании подходов, характерных как для публичного, так и для частного секторов экономики. Универсальной категорией системы общего территориального природопользования определена публичная экологическая услуга, содержание и методологическое значение которой учитывает специфику сферы услуг, публичный характер и экологическую направленность деятельности в сфере территориального природопользования, а также особенности финансовых потоков, опосредствующих эту деятельность.

Система управления финансированием публичных экологических услуг, построенная на принципах мериторности, комплементарности, субсидиарности, целенаправленности и адресности объединяет совокупность взаимосвязанных

функций, методов и организационных форм управления, которые обуславливают механизмы формирования, распределения и использования фондов денежных средств с целью предоставления публичных экологических услуг. Объективный приоритет бюджетного финансирования публичных экологических услуг определил необходимость усовершенствования механизмов трансфертного финансирования, которые предложено осуществлять путем закрепления в общем фонде местных бюджетов расходов на финансирование публичных экологических услуг. Расчетный объем таких расходов предложено определять как произведение финансового норматива бюджетной обеспеченности, численности населения территории, индекса комплементарности финансирования и корректирующих коэффициентов, учитывающих тенденции и темпы ухудшения экологического состояния территории, а также эффективность реализации экологических программ.

Методологической предпосылкой построения системы управления финансированием в сфере территориального природопользования определена комплементарность как сочетание элементов системы, позволяющие усиливать их собственные индивидуальные свойства. Поэтому планирование бюджетных расходов на публичные экологические услуги предложено осуществлять с учетом индекса комплементарности, величина которого зависит от динамики изменений объемов и структуры финансирования природоохранных затрат территории. Использование публичных и частных фондов финансирования публичных экологических услуг будет способствовать восстановлению окружающей природной среды, росту качества жизни населения, наращиванию финансового потенциала местного бюджета.

Доказано, что наиболее эффективным инструментом предоставления экологических услуг является публично-частное партнерство, применение которого приводит к снижению рисков за счет их комплементарного распределения между участниками финансирования проекта. Предложенные в работе подходы к оценке оптимального распределения ответственности, ресурсов, доходов и рисков между участниками партнерства, учитывают как стоимостные, так и временные характеристики конкретных проектов финансирования публичных экологических услуг, тем самым создавая условия для эффективного и гибкого управления проектом.

В соответствии с принципами комплементарности, мериторности и субсидиарности к организационным инструментам финансирования экологических услуг предлагается отнести адресные (экологические ваучеры), преференциальные (эколого-экономические зоны или зоны устойчивого развития) и неприбыльные (территориальные общинные фонды) инструменты.

Ключевые слова: территориальное природопользование, управление финансированием, публичная экологическая услуга, индекс комплементарности, публично-частное партнерство.

THE SUMMARY

Kotenko' N. V. Management of financing for public environmental services in the system of territorial natural resource use. – Manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences in speciality 08.00.06 – Economics of natural resource use and environmental protection. – Sumy State University, Sumy, 2012.

In the dissertation, the approaches to determining composition of a system of territorial natural resource use are systematized, current state and basic problems of financing for the general territorial natural resource use are analyzed.

The essence and the methodological significance of the category of "public environmental services" are defined, theoretical and methodological approaches to management of financing for public environmental services are improved, the mechanisms of its' budget financing are substantiated, the approach to the planning of budget expenditures with regard to the index of complementarity is suggested, the scientific and methodical approach to the formalization of the economic parameters of public-private partnership is developed.

Key words: general environmental management of the territorial, management of financing, public environmental services, index of complementarity, public-private partnership.

Підписано до друку 23.02. 2012 р.

Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк.0,9. Тираж 100 пр. Замовлення № 256.

Видавець і виготовлювач

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007 р.